

Срђан Словић*

*Институт за српску културу Приштина са привременим седиштем у
Лепосавићу*

МОНТЕСКЈЕОВ КОНЦЕПТ ПРИРОДНОГ СТАЊА, ПРИРОДНИХ И ПОЗИТИВНИХ ЗАКОНА И ОБЛИКА ВЛАДАВИНЕ**

Сажетак

Односима међу људима владају природни закони, који су резултат њиховог директног и практичног искуства. Човек трага за својим самоочувањем и жели мир којим би одржао своје благостање. У таквим околностима инстинктивно је усмерен на друге људе, а знање које је извукао из међудејстава са другим људима наводи га на жељу да живи у друштву. Природно стање је предуслов друштвеног, а природни закон предуслов позитивног стања. У успостављању друштвеног стања, а касније и владе и закона ниједна појединачна форма владавине није довољна – негде је то република, негде монархија, а негде деспотска владавина. У природном стању човек је свестан својих слабости, стидљив је и инстинктивно тежи миру и опстанку, што је његово природно право.

Они који желе да владају морају узимати у обзир географију, економију, карактер и постојеће законе људи зарад којих је влада и успостављена. Да би се све то остварило неопходни су мудрост и умереност. Основни циљ владе је одржавање поретка, закона, политичке

* Виши научни сарадник

** Рад је настао у оквиру пројекта Материјална и духовна култура Косова и Метохије ев. број 178028, који је одобрило и финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

слободе и својине појединаца. У том циљу се Монтескје супротставља апсолутној монархији Француске тога периода и фаворизује енглески систем владавине. Најбољи облик владавине је онај у коме су законодавна, извршна и судска власт подељене и подложне провери како би се онемогућило да једна од њих превлада. Поседовање све три врсте власти од једног тела неумитно води ка деспотизму.

Кључне речи: природно стање, природни закони, владавина, подела власти, облици владавине.

1. УВОДНА ИЗЛАГАЊА

Француски просветитељи су представљали манифест борбе против заосталости, фанатизма, деспотизма и верског мрачњаштва. Основна идеја водиља француског просветитељства XVIII века било је веровање у могућност прогреса под руководством разума. Ништа на свету није било у стању да заустави победоносни ход људског разума. Били су склони да сâм ток историје тумаче кроз прогрес човечанства на основу разумске природе човека. Циљ им је био стварање бољег и праведнијег друштва. Идеал просвећености била је реформа, док му је последица неочекивано била револуција. Темелј француског просветитељства била је Локова теорија природног права, а одушевљење енглеском владавином било је темелј француског либерализма. Основ природног права није био у неком божанском бићу, већ у човеку чиме је право изједначено са разумом.

Монтескје је, као најзначајнији филозоф просветитељства, имао најјаснију представу о сложености социјалне филозофије, јер је предузео широку емпиријску анализу разноразних појава у друштву и држави. Све што је описао и објаснио тичало се стања ствари у Француској. У његовом опусу било је и контроверзи, као што су непроменљиви закони правде и уговора, а да је у исто време занемаривао уговоре и инсистирао на социолошком релативизму. С друге стране, његово проучавање карактера и типова владавине на основу физичких и друштвених околности постало је саставни део политичке мисли XVIII века. Његова теорија извршила је велики утицај не само у Европи (Арон), већ и у САД-у (федералисти). Монтескјеова теорија је трпела критике од теоретичара инспирисаних делима Канта, Хегела, Хајдегера и Ничеа, док је данас кри-

тикују постмодернисти. Предмет критике су разум и индивидуализам.

2. ОДНОС ПРИРОДНОГ СТАЊА И ПРИРОДНИХ ЗАКОНА КОД МОНТЕСКЈЕА (MONTESQUIEU)

Природно стање за Монтескјеа не представља правно стање. У његовој основи се налази рационалност човека, а у тој рационалности природни закони представљају човекову моћ. Када говори о природним законима, Монтескје мисли на законе у социолошком и развојном смислу. Реч закон представља правило које прописује признати ауторитет, кога други признају као таквог и који има право да креира такве законе. Ово је *conditio sine qua non* постојања закона, јер уколико га нема онда такво прописано правило није ништа друго него арбитарна заповест, акт насиља и тлачења.

Монтескјеов приступ тумачењу односа природног стања и природних закона је социолошки и разликује се од правног приступа негованог у XVII веку, али не може да се примени ни на социологију XIX и XX века. Монтескје је у свом главном делу „О духу закона“ („De L'esprit des lois“) желео да направи разлику између природног и позитивног закона.

Само дело је подељено у шест делова или 31 књигу. У првом делу (књига 1-8), расправља о законима генерално, а касније о људским и политичким законима изведеним из природе или водећих структура и принципа који намећу три базичне врсте владавине. Акценат није стављен само на класификацију владавине, већ на дистинкцију између умерених и деспотских владавина. У другом делу (књига 9-13), употпуњује критику класичне политичке филозофије и раног модерног либерализма предлажући нови либерални конституционализам енглеског типа и концепт поделе власти. У трећем делу (књига 14-19), истражују се препреке политичкој умерености са аспекта климе и природних услова. Овде Монтескје научно анализира политику и људску природу у односу на природу и историју, објашњавајући преовладавање деспотизма и недостатак политичке слободе током историје. У том периоду Монтескје поново посећује Енглеску истражујући дух динамизма и поделе које узрокују њен конституционализам. У четвртм делу (књига 20-23), указује на значај трговине и раста човечанства чиме је утврдио пут економској политичкој економији и глобализму. У петом делу (књига 24-26), наставља да комбинује теорију и праксу

дефинишући дистинктне категорије закона – одвајајући политичку од грађанске категорије, а религијски закон од локалних обичаја, у циљу обезбеђења индивидуалне слободе и општег поретка. Најзад, у шестом делу (књига 27-31), Монтескје истражује историју одређених римских и француских закона и предлаже нову историјску теорију права истражујући кључне аспекте конституционализма и умерености. Почев од модерне трговине до средњовековног француског права Монтескје укључује либералну мудрост реформе закона и духа било ког народа или владе.

У својој анализи полази од тзв. физичког човека, од иницијалног страха и мира у природном стању, трагањем за задовољењем физичких потреба човека, што би на крају врхунило успостављањем друштвеног стања и развојем сазнајних способности човека *per se*. Закон се може створити само у друштвеном стању, па је у оваквим околностима човек бојажљив, није достојан себе, не осећа се једнаким са другима и нема храбрости да уђе у стање рата.¹⁾ Супротно Хопсу (Hobbes) и Локу (Locke), Монтескје не изједначаје природно право и природно стање. Слично Русоу (Rousseau), он раскида са односима у природном стању као рационалним природним правом, које је директно знано природном човеку. Овакво стање своје оваплоћење добија у делатној природи човека, чиме се Монтескје дефинитивно издиже изнад Хопса и Лока. Ово је тзв. први природни закон. Други се тиче свести човека о својим слабостима којима придружује осећање својих потреба. Ради се о повезаности оног природног у човеку са тежњом за сазнањем која се потврђује у делатној суштини човека. Делатна суштина човека је сâм природни закон.²⁾

Монтескје овим раскида са традицијом *ius naturale* истичући да природно стање превазилази само себе и даје легитимитет читавом спектру форми подижући се на ниво друштвености (трећи и четврти природни закон). Истичући да је друштвеност утемељена на природности захваљујући делатној суштини људског ума Монтескје успешно повезује први и четврти природни закон.

Што се позитивног права тиче, оно није у колизији са природним законима (правом), јер оно произилази из духа природног

1) Lazar Vrkatić, *Izabrana dela, knj. 2 – ontologijski stav filozofije prava*, Mediterran Publishing, Nikola Janković, Novi Sad, 2009, str. 98-99.

2) Овде Монтескје не врши просту конверзију Хопсовог грађанског у природно стање, већ природним правом описује грађанско стање и грађанско друштво зато што описујући и само грађанско стање, он говори о природном праву.

права. Овим Монтескје жели да помири дуализам између природно-правног и позитивно-правног доводећи у везу ум са духом закона.³⁾ Природно стање, будући да је неправно стање, у одређеним моментима даје простор за глорификовање одређеног стања духа базираног на одржању постојећег стања – *status quo*; за Русоа је ово стање такође неправно, али служи као стандард којим се открива дегенеративни карактер друштвених норми.

Супротстављајући политичка и позитивна права примат даје овим потоњим, јер се, у исто време, супротставља Хопсу и Гроцијусу и њиховим концептима претправног и предморалног стања. Управо путем оваквог супротстављања изграђује свој концепт позитивног права. То потврђује и следећа његова реченица из „Духа закона“: „Закон, уопште узев, јесте људски ум уколико управља свим народима на земљи, а политички и грађански закони сваке нације морају бити само посебни случајеви примене тог људског ума“.⁴⁾ Монтескје успева да реалистично покаже и докаже да имамо законе који стварно постоје и због чега их имамо, а не због чега би требало да постоје.

Природно стање је стање мира, али друштвено није. У друштвеном стању, до којег се долази развојем људског ума кроз време, „свако поједино друштво почиње да осећа своју снагу што доводи до стања рата међу народима. Појединци почињу да осећају снагу и настоје да главне предности тога друштва окрену у своју корист што је и предуслов стања рата“.⁵⁾ Оваквим својим ставом Монтескје се приближава Русоу (Rousseau), а удаљава од Хопса и Лока. Човек није инстинктивно агресиван, јер у почетним стадијумима развоја неће имати довољно сазнања и спекулације о успостављању свог сопственог доминиона. Уместо тога, он ће бити свестан своје сопствене слабости, стидљив и инстинктивно гоњен да одржава мир и преживљава, што би било његово природно право. Међутим, приближавајући се Русоу, Монтескје се, у исто време, од њега и удаљава. Ту се не ради о контрасту између дескрипције и нормативности, јер Монтескје позитивном праву приписује дескриптивни и нормативни садржај. Штавише, описујући природни закон, он га и објашњава. Ум је тај који свој потенцијал ставља у примерену форму – форму закона.

3) Lazar Vrkatić, *Izabrana dela, knj. 2 – ontologijski stav filozofije prava*, стр. 100.

4) Монтескје Шарл, *Дух закона*, Филип Вишњић, Београд, 1989, стр. 16.

5) Исто, стр. 15.

Уколико законе преведемо на поље односа међу народима⁶⁾, њихова умна форма је међународно право.⁷⁾ Насупрот међународном праву, које је у време када је Монтескје излагао своје идеје још увек било у повоју, постоје политичка права, која се тичу односа оних који владају и којима се влада и грађанска права, која се тичу грађанских односа. Критикујући концепт политичких права у корист позитивних, Монтескје им се, у исто време, и враћа истичући да таква права представљају један особен однос између духа и самих права, и то онај најчистији. Премиса успостављања и постојања политичких права јесте општа воља (*volonté generale*), а та општа воља није ништа друго него ум. Политичка права се разликују од грађанских, јер је код ових других у питању однос између грађанског друштва и политичке државе. Оба ова права се временом сливају у одређени позитивно-правни систем. Онтолошки узрок му је ум, а историјски дух народа. Дух народа се разликује од парцијалног и провизорног, јер је то један лик духа оличеног у слободи.⁸⁾ Закони никако не треба да буду октроисани, јер они произилазе из поменутог духа народа, па му се онда враћају. Ефикасни су они закони које народ, како и сâм Монтескје каже, може да поднесе у зависности од поднебља, вере, обичаја и навика.

Монтескје није желео да продре у дух закона механички, сматрајући га једноставном компилацијом закона, већ га сматра једним потпуно новим методом приступа правосуђу.⁹⁾ Анализирајући односе између природног и позитивног права (закона) себи је задао троструки циљ: а) да дефинише структуру права и класификује целокупни спектар друштвених норми у циљу проналажења суштине легалне структуре датог друштва; б) да демонстрира путем историјске анализе динамичан однос између друштвених норми и закона и ц) да упозори суграђане о опасности од деспотизма уз јачање либерализма и хуманизма закона у свакој области друштвеног живота.¹⁰⁾ Односи међу људима узети заједно образују тип владе који најбоље одговара посебној нацији. У том циљу Монтескје апелује на правнике (судије) да увек гледају шире, изван писаних

6) Односи међу народима су, исто као и код Рејмона Арона, односи међу државама (сувереним политичким јединицама).

7) Lazar Vrkatić, *Izabrana dela, knj. 2 – ontologijski stav filozofije prava*, str. 101.

8) Исто, стр. 101.

9) Matthew Bergman, „Montesquieu’s Theory of Government and the Framing of the American Constitution“, *Pepperdine Law Review*, Vol 18, 1990, p. 7.

10) Исто, стр. 7.

закона и прилагоде их поменутим карактеристикама поднебља оличених у економији, географији, демографији и култури једног народа. Уколико се не узима у обзир дух закона, онда је и њихово спровођење отежано.

Начело правичности је једно од основних начела у јуриспруденцији и никако га не треба сматрати апстрактним филозофским концептом. Право и правичност су неразводни, иманентни једно другом јер једно имплицира друго. Закони нису као код Хопса пука заповест суверена, већ претходница остваривања политичких права. С друге стране, критеријум истинске владавине није као код Платона трансцендентна идеја добра, већ емпиријски смисао друштвених односа. Уколико се неко усуди да изврши трансплантацију закона једне земље на другу, доживеће неуспех, јер је свака влада јединствени производ свог природног и друштвеног окружења. Универзална решења за друштвене проблеме не постоје.

3. ОДНОС ИЗМЕЂУ ДУХА НАРОДА И ПРИНЦИПА ВЛАДАВИНЕ

Човек је подложен утицају различитих чинилаца: климе, религије, закона, принципа владавине, морала и обичаја.¹¹⁾ Свако друштво се карактерише посебним духом што нагони човека да функционише хармонично. Сви горе поменути чиниоци доводе се у везу са владином структуром и политичким слободама, из чега произилази однос између облика владавине и стила друштвених односа. Закон без духа је раван подвајању политичких од грађанских институција.

Религија је за Монтескјеа природна појава на коју утичу природни узроци. То је велика друштвена снага која подиже национални дух. Као резултат овог приступа, усвојио је утилитаристички поглед на религију видевши је као функционалну претпоставку постојања друштва јасно је одвојивши од политичког поља. Политички закони су тако направљени да утичу на вољу, а религијски да утичу на срце. Монтескје се залаже за религијску толеранцију, јер нетолеранција уништава њену друштвену корисност слабљењем њених природно уједињујућих снага.¹²⁾

11) Монтескје, *Дух закона*, стр. 213.

12) Matthew Bergman, „Montesquieu’s Theory of Government and the Framing of the American Constitution“, p. 10.

Монтескје је схватио витални однос између културне организације друштва и њеног облика владавине. Свако друштво се карактерише посебним осећајем за владавину од кога ниједна политичка структура више не може да одступа. Сматра такође да владе могу да преживе саме само у сагласности са духом народа. У том циљу истиче да се „закони успостављају а навике у понашању нас инспиришу – први произилазе из општег духа а други из посебне институције“.¹³⁾

Политички режими имају шансе за опстанком све док народ држи сентимент лојалности према режиму. Оног тренутка када базични принципи власти буду дерогирани, политички режими престају да функционишу. „Чим једном принципи владавине буду корумпирани, чак и најбољи закони постају лоши и окрећу се против државе. Исто важи и за обрнути случај: чим принципи владавине буду на здравој основи, онда и лоши закони имају исти ефекат као и добри; једном речју, снага принципа све привлачи ка себи“.¹⁴⁾ Дакле, политичка структура одражава социолошке и психолошке захтеве у оквиру посебног друштва преко поделе власти.

Законодавна власт такође треба да следи дух народа онда када није у супротности са принципима владавине. Подређујући владу општем духу закона, Монтескје позиционира силу која ограничава власт, налик гравитационој сили у односу на поступке званичника владе. Позитивно право такође дела у дијалектичком односу са духом народа.

Монтескје врши класификацију влада на републику, монархију и деспотске владе.¹⁵⁾ Оваква класификација влада представља три облика манифестације ума. Република се дели на аристократију и демократију. Демократије почивају на неколико базичних принципа: народ именује законодавну и извршну власт, а већина поданика има правну способност за обављање законодавне и извршне власти. Монтескје је ове три врсте владавине категорисао не према њиховој структури већ према њиховим легитимишућим принципима изведених из општег духа посебног народа. Основна особина монархија је каналисање једне воље у вољу свих. Деспотска власт има само једно правило да у њој нема власти.¹⁶⁾ Бази-

13) Монтескје Шарл, *Дух закона*, нав. дело, стр. 297.

14) Исто, стр. 116.

15) Исто, стр. 8.

16) Vrkatić, *Izabrana dela, knj. 2 – ontologijski stav filozofije prava*, стр. 102.

рајући се на класичним постулатима атинске демократије, три начела владавине иманентна трима облицима владавине су: врлина, част и страх.¹⁷⁾

Крхкост републиканских устава захтева да републиканска влада почива на навикама и ставовима грађанства ради подршке, јер грађанска врлина пружа одговарајућу снагу из ауторитета закона. У демократском облику републиканске власти треба пазити да личне амбиције не превладају дух једнакости и не подрију демократске власти. Управо из овог разлога Монтескје истиче да републиканске владе могу да постоје само на малим територијама.¹⁸⁾ Уколико је републиканска влада аристократска, њен осећај врлине треба да се испољава међу владајућим племством. Монтескје је фаворизовао овај облик владавине као енергичнији од демократије.

Док љубав према врлини закона образује водећи принцип републиканске владавине, код монархије су сами закони врлина. У монархијама Монтескје као владајући принцип сматра саму част краљевског порекла закона, а не, као у републикама, врлинску припадност њима. С друге стране, закони у монархијским владама одражавају идентитет одвојену од суверена, где независно законодавно тело ствара баријеру против деспотизма.¹⁹⁾ Закони су за Монтескјеа односи који условљавају постојање свега, од божанства до материјалног света, од човека до животиња. Дели их на природне и друштвене и сматра да природни закони долазе пре друштвених. Они су створени највишим разумом и непроменљиви су, док су друштвени променљиви, јер је њихов творац често ограничен и подложен предрасудама. Њихова вредност умногоме зависи од тога колико је законодавац успео да их усклади са животом људи²⁰⁾.

Водећи принцип деспотске владавине је страх, због тога што деспот влада без икакве количине народне воље. Владајући на овакав начин, страх од његове моћи је чинилац који принуђује на извршење његових одлука. Деспотизам је, такође, најефикаснији начин владања у царствима где становништво нема традицију самовладања. У оваквим условима фаворизује се прихватање арбитрарних

17) Исто, стр. 103.

18) Монтескје, *Дух закона*, стр. 165.

19) Монтескје се у оваквим случајевима бојао да Француска не буде деградирана у деспотизам шпанског типа, а примарни бедем против истог видео је у независном парламенту.

20) Radovan Radonjić, *Političke doktrine*, Obod Cetinje, Cetinje, 2010, str. 260.

правила. У свакој другој форми, деспотизам се сматра патолошким обликом владавине.

Типичан пример деспотизма за Монтескјеа су источне деспотије, којима је придодао и Кину. Суштина деспотске владавине јесте чињеница да деспот влада без ограничавајућих закона или традиције и поседује земљу својих поданика. Све оно што се односи на деспотизам тиче се одсуства слободе, владавине права, економског просперитета и институција приватне својине.

Вршећи овакву класификацију влада, Монтескје то чини на бази природе и принципа. Према природи, мисли на особу или групу која држи власт суверена, а према принципу, на страст која мора да анимира оне који су укључени у облик владавине како би је најбоље вршили. Уколико нема страсти, влада ће бити корумпирана и подривана споља и изнутра. Владе класификоване по природи су већ наведене - република, монархија и деспотизам. Дакле, сваки од облика владавине има своју природу и принципе на којима се разликује од другог облика. Примат даје републиканским владама, јер се у њима јавно добро боље познаје и осећа и ближе је грађанину. Оно захтева од њега да своје приватне интересе жртвује општем добру²¹⁾. Овим је Монтескје желео да покаже да позитивни закони нису произвољни већ да имају иза себе одређену логику. Што се облика владавине тиче, Монтескје се имплицитно залагао за уставну монархију.

4. МОНТЕСКЈЕОВ КОНЦЕПТ ПОДЕЛЕ ВЛАСТИ

Идеја о подели власти потиче од Аристотела (Aristotle) и не може се приписати само Монтескјеу. Аристотел је био први који је схватио разлику између прављења закона и њиховог спровођења у дело, чиме је артикулисао круту поделу између законодавне и извршне гране власти. Теорија о подели власти је свој пуни процват доживела у Енглеској током грађанског рата и *interregnuma*. Оваква подела се може наћи и у делима Лока, мада је он био приклоњенији Аристотеловој класификацији. У својој XI књизи Монтескје истиче да Грци нису могли да деле власт, јер нису имали свест о термину *citoyen*. Монтескје није довољно разумео значај полиса и грчку обичајност, већ их је схватао као модерне ентитете.²²⁾

21) Annelien de Dijn, *French Political Thought from Montesquieu to Tocqueville – Liberty in a Levelled Society?* Cambridge, Cambridge University Press, 2008, p.21.

22) Vrkatić, *Izabrana dela, knj. 2 – ontologijski stav filozofije prava*, str.107.

Иако није био први који је инаугурисао доктрину о подели власти, Монтескје је био први који је разумео независну судску власт. Он је био први који је популаризовао тријаду између законодавне, извршне и судске власти и пренео поделу власти из поља теорије на праксу друштвених односа. То није била подела власти у правном смислу речи, већ баланс друштвене моћи као услов политичке слободе.²³⁾ Слобода за Монтескјеа није независност нити давање дозволе, већ безбедност индивидуа у њиховим животима и својине.²⁴⁾ Мада је много веровао у моћ правног система и његове могућности за обликовање јавног карактера, он је био довољно упознат са друштвеном потребом смештаја суштинских компоненти владе у тела представника интереса друштва. На основу тога су и све три гране власти три посебна извора правног ауторитета владине институције. Владине институције одговарају природним поделама између функција стварања права, спровођења и решавања спорова који произилазе из права. Најчешће цитирани цитат Монтескјеа у погледу поделе власти је следећи:

„Уколико су законодавна и извршна власт уједињене у једној особи или у исто тело судија, не можемо да говоримо о слободи; у том случају може доћи до опасности да исти монарх или сенат донесу тиранске законе и спроводе их на тирански начин. Слободе такође нема уколико судска власт није одвојена од законодавне и извршне. Уколико је прикључена законодавној власти, живот и слобода поданика били би изложени арбитрарној контроли, а сâм судија био и законодавац. Уколико би била прикључена извршној власти, судија би се понашао насилно и угњетавачки“.²⁵⁾

Монтескјеа у систему поделе власти посебно импресионира класни компромис у структури представничког тела – горњи дом као веће племића даје племству адекватан правни оквир за његову правну моћ. Што се монарха тиче, он се јавља као гарант извршне власти, а не појављује се код законодавне и судске власти. Горњи дом има моћ спречавања, а не одлучивања о законодавној власти. Судску власт врше лица из народа, што доводи до здравог односа

23) Суштина Монтескјеовог концепта поделе власти била је борба против деспотизма краља Луја XIV у Француској. Инспирисан Локовом теоријом поделе власти залагао се за то да ниједан орган не сме да обавља функцију другог, јер би концентрација власти у једној особи водила ка тиранији.

24) Bergman, „Montesquieu's Theory of Government and the Framing of the American Constitution“, p. 14.

25) Монтескје, *Дух закона*, стр. 151-152.

грађанина према власти јер се човек боји судства а не судије. Законодавно тело заседа редовно, а не често. Извршна власт на основу своје процене окупља законодавно тело и ставља га у дејство. Законодавна власт обуздава извршну тиме што прописује на који се начин спроводе закони које је донело то тело. Законодавна власт може да суди извршној у случају искварености; међутим, ово не значи да законодавна власт преузима прерогативе извршне. Овако организовани правни и политички систем пропада онда када законодавна власт бива искваренија од извршне. Закони које законодавац даје целом друштву морају да одговарају начелу сваке владавине. Однос закона према том начелу побуђује све покретаче владавине, а њено начело тиме добија нову снагу. Иако је грађански принцип себе промовисао преко извршне власти, модерно устројство државе почива на представничком систему, а тиме на бирократији која се образује као сама суштина извршне власти, али да би то уопште било могуће, морала би се прво успоставити могућност таквог устројства, а ту могућност даје извршна власт.²⁶⁾

Пример доктрине поделе власти је политички систем САД-а. Ова доктрина је у САД-у развијана до највишег нивоа. Конгрес има законодавну моћ, председник има извршну власт, а врховни суд и њему подређени судови имају судску власт. Постоји координација између ова три најважнија органа државе. Управо је оваква подела власти у САД-у дала подстицај за развој административног права, што није био случај у Енглеској. Врховни суд је имао моћ да било који акт законодавног тела прогласи невалидним. С друге стране, уколико другачије није законом утврђено, законодавну власт не може да врши било извршна било судска, као што извршну не може да врши законодавна или судска или судску извршна или законодавна. Један од типичних примера поделе власти у САД-у је Никсонова (Nixon) афера Вотергејт (Water Gate) – јер је америчког председника Врховни суд прогласио кривим.

Амерички федералисти су одавали велику захвалност Монте-скјеу истичући да ниједан аутор није био толико цитиран и није представљао такав ауторитет као Монте-скје. Оиграо је велику улогу приликом прављења америчког устава.²⁷⁾ Монте-скје је ум-

26) Vrkatić, *Izabrana dela, knj. 2 – ontologijski stav filozofije prava*, str.109.

27) Donald S. Lutz, "The Relative Influence of European Writers on Late Eighteenth-Century American Political Thought, *The American Political Science Review*, 78, March, 1989, pp. 189-197.

ногоме користио историјска истраживања да би боље осветлио савремене догађаје. На токове историје утицали су како велике историјске личности, тако и природа самих догађаја²⁸⁾. Следећи Токвила, Рејмон Арон је инаугурисао историјско-социолошки правац у теорији међународних односа, који је представљао велики корак напред ка институционализму и либерализму. То није проста комбинација историје и социологије, већ мултидисциплинарни приступ у коме централно место заузимају политичка проучавања²⁹⁾.

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Монтескје је својим теоријским опусом дао велики допринос развоју политичке филозофије и социологије. Био је идејни творац Француске буржоаске револуције и много више од осталих енциклопедиста оставио дубок траг у историји политичке мисли.

Један од најупечатљивијих закључака до којих је дошао тичали су се чињенице да околности у којима људи живе и раде (клима, земљиште, географски и из њега изведен геополитички положај) имају директан утицај на национални менталитет, стање духа и морале темпераменте и диспозиције, наслеђене облике конститутивних обичаја и навика уграђених у национални менталитет. Потоњи француски теоретичари XX века, Арон, Ренувен и Дирозел (Renouvin, Duroselle)³⁰⁾ ће ове чињенице назвати дубинским снагама или чињеницама које доносиоци спољнополитичких одлука треба да узимају у обзир приликом вођења спољне политике. Доводили су их у везу са моћи и националним интересом једне земље. Одатле и чувени плурализам Рејмона Арона, што га је одвојило од класичних реалистичких теоретичара.

Питање слободе је добило посебан облик у његовом учењу и није резултат супериорне грађанске моралности, већ добре организације државе. Правда произилази из природних закона и има примат у односу на позитивне. Ишао је доста даље од осталих просветитеља, јер је покушао да помири разум и емпирију истичући по-

28) Vukašin Pavlović, „Tokvilov doprinos političkoj sociologiji“, *Politeja*, naučni časopis Fakulteta političkih nauka u Banja Luci za društvena pitanja, god. IV, br. 8, 2014, str. 266.

29) Срђан Словић, „Аронова историјска социологија и савремени међународни односи“, у зборнику: *Наука и стварност* (приредили: Мишко Кулић и Марија Летић), Филозофски факултет, Пале, 2017, стр. 10.

30) Срђан Словић, *Аронова теорија међународних односа и актуелно косовско питање*, Институт за српску културу, Приштина/Лепосавић, 2009, стр. 50.

требу да разум оперише у различитим окружењима и производи различите институције на различитим местима. Управо сплет различитих елемената тј. физичких, менталних и институционалних обликује „дух закона“, мада је однос између институција и неинституционалних појава неспојив са теоријом природног права.

Монтескје је свој револуционарни допринос политичкој филозофији и либералном конституционализму дао теоријом о подели власти на законодавну, извршну и судску. Управо је та подела власти била гарант политичке слободе. Идеални облик владавине била би уставна монархија која уравнотежује положај монархије, аристократије и народа. Нема слободе уколико једно тело врши све три врсте власти. У циљу заштите од злоупотреба власти, Монтескје се не позива ни на природни закон ни на друштвени уговор, већ на принцип уставне владавине. Потенцијални кршилац закона наилази на законске препреке.

Мањкавост његове теорије тиче се неодређености око надлежности између извршне и законодавне власти, а у односу између приватне и јавне сфере није предвиђен начин заштите приватне сфере.³¹⁾ Монтескје даје примат држави (законотворцу). Позива се на уско бирачко тело, а монарху даје велика овлашћења тако да они којима се управља остају одговорни према онима који управљају уместо да буде обрнуто.

ЛИТЕРАТУРА

- Bergman Matthew, „Montesquieu’s Theory of Government and the Framing of the American Constitution“, *Pepperdine Law Review*, Vol 18, 1990, pp. 1-42.
- Dijn de Annelien, *French Political Thought from Montesquieu to Tocqueville – Liberty in a Levelled Society?* Cambridge, Cambridge University Press, 2008.
- Lutz S. Donald, “The Relative Influence of European Writers on Late Eighteenth-Century American Political Thought“, *The American Political Science Review*, 78, March, 1989, pp. 189-197.
- Pavlović Vukašin, „Tokvilov doprinos političkoj sociologiji“, *Politeja*, naučni časopis Fakulteta političkih nauka u Banja Luci za društvena pitanja, god. IV, br. 8, 2014, str. 265-300.
- Radonjić Radovan, *Političke doktrine*, Obod Cetinje, Cetinje, 2010.
- Vrkatić Lazar, *Izabrana dela, knj. 2 – ontologijski stav filozofije prava*, Mediterran Publishing, Nikola Janković, Novi Sad, 2009.

31) Dragica Vujadinović-Milinković, *Političke i pravne teorije*, Pravni fakultet, Beograd, 1996, str. 184.

- Vujadinović-Milinković Dragica, *Političke i pravne teorije*, Pravni fakultet, Beograd, 1996.
- Монтескје Шарл, *Дух закона*, Филип Вишњић, Београд, 1989.
- Словић Срђан, „Аронова историјска социологија и савремени међународни односи“, у зборнику: *Наука и стварност* (приредили: Мишко Кулић и Марија Летић), Филозофски факултет, Пале, 2017, стр. 9-23.
- Словић Срђан, *Аронова теорија међународних односа и актуелно косовско питање*, Институт за српску културу, Приштина/Лепосавић, 2009.

Srdjan Slovic

MONTESQUIEU'S CONCEPT OF NATURAL STATE, NATURAL AND POSITIVE LAWS, AND KINDS OF RULE

Resume

Natural state of man is the state of fear and peace, and it represents a pre-condition of social state creation. The laws are to be created in social state. Contrary to Hobbes and Locke, Montesquieu does not put at the same level natural law and natural state. Sociability is based upon naturalness thanks to practical essence of man. In the measure social state is the result of natural one, in the same measure positive law is the result of natural one. The balance between natural law and positive law is to be achieved by the link between intellect and spirit of law.

Social state is a state of war since man starts feeling his strength in it, and try to turn all advantages to his own side. Here, Montesquieu is approaching Rousseau, but it goes any further since he attributes to positive law explanatory content.

Relationships among people form the type of rule which suits best to a specific nation; characteristics of area embodied in economy, geography, demography, and culture have impact on the spirit of law of some country.

The role of the constitution is to moderate the abuse of power, so that Montesquieu distinguishes three types of government: republican, monarchical and despotic. In the republican type the people is possessed with supreme power; in the monarchical a single person governs by fixed and established laws, and in the despotic government a single person directs everything by his own

will. Montesquieu vigorously fought against despotic government. Republican government can be subdivided into aristocracy and democracy. In a despotic government there can be no check of the power of the prince. In aristocracy, the legislative and executive authority are in the same hands. In democracy, the corruption of government sets in when the people attempt to govern directly and try to debate for the senate, to execute for the magistrate and to decide for the judges.

Montesquieu makes a good balance between three types of power: legislative, executive and judicial. Strict separation of power is a *conditio sine qua non* of the existence of liberty. His doctrine of separation of power is well-applied on the political system of USA: Congress has got legislative power, president has got executive power, and Supreme Court has got judicial power.

Key words: natural state, natural laws, rule, separation of power, kinds of rule.